Afganistano kare klaipėdietį gelbėjo gatvės auklėjimas

2012-11-11 20:39:51 | Lina Bieliauskaitė

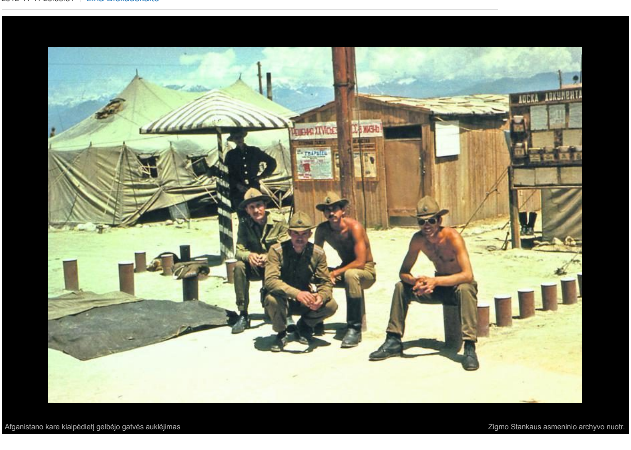

Afganistano kare klaipėdietį gelbėjo gatvės auklėjimas   Zigmo Stankaus asmeninio archyvo nuotr.

Afganistano karo veteranas Zigmas Stankus tarp savo bendražygių – reta išimtis. Priešingai nei daugelis, kuriems likimas lėmė pereiti šią klaikią mėsmalę, klaipėdietis nevengia kalbėti apie tai, ką teko patirti tolimoje ir atšiaurioje šalyje.

Žmonės rūpi mažiausiai

Sovietmečiu iš Lietuvos į Afganistaną buvo išsiųsta apie 5 tūkst. karių, iš jų 96 žuvo, vienas iki šiol laikomas dingęs be žinios. Tačiau kiek šis beprasmis karas sulaužė likimų – nežinoma, bet statistika – ne mažiau juoda.

Šių dienų realijoms neabejingas klaipėdietis karčiai pastebi – praėjo tiek metų, tačiau iš esmės niekas nepasikeitė.

„Negalėjau patikėti, kad demokratijoje tiek melo – jo daugiau nei socializme. Maniau, kad štai sovietai su savo agresyvia politika kišasi ten, kur jų nereikia, tačiau juk dabar vyksta lygiai tas pats. Ir šiuose reikaluose žmonės rūpi mažiausiai“, – pripažino pašnekovas.

O anų dienų klaipėdiečio liudijimai apie Afganistano „išvadavimą“ gyvi ne tik vyriškoje saviškių, „afganų“, kompanijoje, įvairiuose interviu, susitikimuose, paskaitose, bet ir įamžinti dviejose knygose, kurios vos pasirodžiusios tapo bestseleriais.

„Atsiprašau, aš nuolatos keikiuosi“, – jau įpusėjus pokalbiui su šypsena tarsteli pašnekovas.

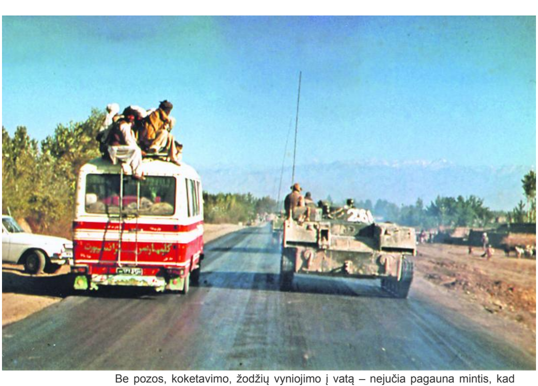

Be pozos, koketavimo, žodžių vyniojimo į vatą – nejučia pagauna mintis, kad toks nuoširdumas, paprastumas, bekompromisis nuomonės tvirtumas šiandien ne itin dažnai pasitaikančios vertybės.

REKLAMA

Būtent tokios ir Zigmo knygos, neretai lyginamos su „Dievų mišku“ – aštrios, kupinos ironijos ir persmelktos vyriškai necenzūrinė leksikos, tačiau skaitytojus sukrečiančios iki skausmo rimtais dalykais.

– Knygų leidybą aš laikau tam tikra tuštybės forma, – netikėtu požiūriu pokalbį pradeda pašnekovas. – Kai pasiklausau rašytojų – visi jie vaidina tokius kukliučius. Bet kam apsimetinėti, viskas elementaru. Jei jau tau kažkokios mintys spaudžia smegenis, parašei, įmetei į stalčių ir pasibaigė. Bet juk norisi, kad tave įvertintų. Tam ir leidžiamos knygos.

Būtų sulyginę su žeme

– O kas tai buvo jūsų atveju?

– Avantiūra. Pirmąją knygą „Kaip tampama albinosais“ išleidau va bank. Kai 1991-aisiais susilaužiau stuburą, galvoju, surašysiu viską, kad nereikėtų kiekvienam mulkiui aiškinti, kaip kas buvo. Mane jau buvo gerokai „užknisę“ klausimai apie Afganistaną. Į jį pakliuvau labai bjauriu momentu – buvau vienas pirmųjų. Nedaug žmonių tai buvo patyrę. O grįžus norisi kažkam išsilieti, išsipasakoti, prapjauti tą skaudulį. Nueini į barą, pradedi pasakoti chebrai, ką mes ten veikėme, niekas netiki, negali taip būti! Nes sovietinėje visuomenėje visi tikėjo spauda – apie Afganistaną tais laikais rašė, jog mes ten sodinome medelius ir panašiai.

O kaip sugalvojau parašyti antrąją knygą „Miražas“? Turbūt viršų paėmė tuštybė. Tai buvo savotiškas pasitikrinimas – vis svarsčiau, ar su pirmąja knyga man čia „ant durniaus“ taip išėjo. Juk aš neturiu išsilavinimo, baigiau profesinę mokyklą. Jaunystėje daug skaičiau, todėl apie knygų rašymo standartus mano suvokimas buvo visai kitoks.

– Vis dėlto kai išleidote pirmąją knygą po tarnybos Afganistane jau buvo prabėgę nemažai laiko. Jo reikėjo, kad viskas šiek tiek susigulėtų, aprimtų emocijos?

– Po Afganistano buvo praėję dešimt metų, todėl ir pridariau nemažai faktinių klaidų. Yra išleista knyga apie mūsų pulką, pasiskaičiau, žiūriu, kad kai ką esu supainiojęs. Bet žmonės turbūt įvertino kitus dalykus.

Kai išvažiavau į Afganistaną, buvau piemuo, vos 19 metų. Tada man labai vienodai rodė, kaip ten kas bus. Tik iš lėktuvo išlėkėme ir gavome įsakymą užimti pozicijas. Ir tik po 30 metų sužinojau, kas tai buvo per pozicijos. Pasirodo, turėjome užkirsti kelią dviem tankų brigadoms. Mūsų – 10 mašinų, o tankų brigada – apie 150 tankų. Mums pasisekė, kad tada nieko neįvyko – būtų sulyginę su žeme.

Ko gero, per tam tikrą laiką smegenys pačios sustato saugiklius. Dabar kartais kažką pasiskaitau ir net pagalvoju – negi man taip galėjo nutikti, pats savimi nebetikiu. Bet kiti iš viso to ir nerado išėjimo. Turiu feisbuke tokių pažįstamų – „afganų“ dainos, „afganų“ klipai. Bet kiek taip galima? Reikia susivokti, kad tu galiausiai visus kitus „užknisi“.

Tai yra potrauminis sindromas. Lyg kokia depresijos išraiška – gailestis sau ir noras būti įvertintam. Tai imkis darbo, nuginsi įkyrias mintis.

Kitos žaidimo taisyklės

– Ar naktimis dar sapnuojate tų metų įvykius?

– Seniai nebesapnuoju. Kai grįžau iš kariuomenės, pirmus trejus ketverius metus buvo sunku, smarkiai gėriau. Idioto iliuzija – prigersi, užsimirši. Jauti beprotišką diskomfortą, persiorientuoti neišeina. Kare egzistuoja visai kiti principai. Ten pinigai – niekas. Ten svarbiausia – draugystė, pareiga. O tu grįžti į visuomenę, kur egzistuoja visai kitos žaidimo taisyklės.

Neatsitiktinai „afganai“ ir buriasi į organizacijas. Nes tik mes vieni kitus suprantame. Žmonos, tėvai – ir tie nesupranta. Užtat vieni užsidaro, kiti „užsikačalina“, kiti išsilieja.

– Ar jums neatrodo, kad jei ne šios tarnavusiųjų Afganistane suburtos organizacijos, apie jus bei apskritai apie šį istorijos puslapį būtų sėkmingai užmiršta?

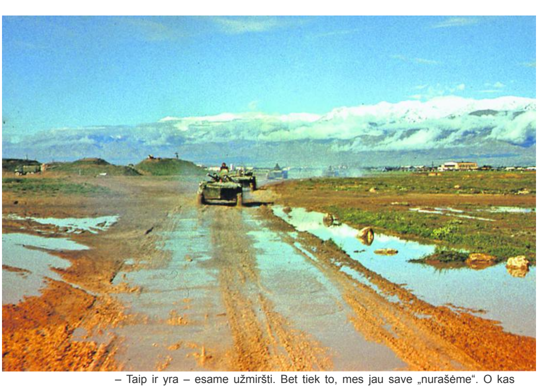

– Taip ir yra – esame užmiršti. Bet tiek to, mes jau save „nurašėme“. O kas vyksta šiandien? Jei jau mūsų vyrus siunčia į tokias misijas, tegu paruošia jiems sugrįžimą. Bet atsakomybės – nulis. Nei anksčiau, sovietmečiu, tas žmogus kam rūpėjo, nei dabar.

Kai pasišneku su grįžusiaisiais iš misijų, jiems stogai „pavažiavę“. Su tokiais žmonėmis turi dirbti specialistai. Bet visi bijo prisipažinti, nes išspirs iš kariuomenės. O kaip gyventi toliau? Žmonės – jauni, turi šeimas, prisiėmę paskolų.

Politikai turi jausti atsakomybę už savo pažadus ir įsipareigojimus NATO. Pavyzdžiui, įsipareigojome vadovauti Goro provincijai. Tik idiotas gali prisiimti tokį įsipareigojimą! Ta Goro provincija didesnė už Lietuvą. Mes, būdami ubagai, dar kitiems ubagams kažką padėsime. Patys per pastaruosius kelerius metus prisiskolinome, kad išgyventume, tai dar didesniems ubagams kišame milijonus. Mes galime padėti medikais, mokytojais, ir už tai niekada nebus gėda nei mūsų vaikams, nei anūkams.

Ypač juokinga, kada kai kurie mūsų veikėjai ima šnekėti apie demokratėjantį Afganistaną. Mums ta demokratija sunkiai įkandama, o ten – tipiškas anarchijos pavyzdys, kur žmonės gyvena bendruomeniniu principu, centralizuota valdžia labai silpna.

Visiška izoliacija

– Bet kokiu atveju šiandienos ir anuometės tarnybos sąlygos – nelyginami dalykai?

– Be abejo. Sovietai ne itin kreipė dėmesį žmogaus teisių konvenciją. Užtenka pasižiūrėti vien į nuotraukas: dabartiniai NATO kariškiai – įmitę, o mes atrodėme kaip iš koncentracijos stovyklos – perdžiūvę, sunykę.

Maitinimas būdavo tragiškas, su maistu niekada negaudavome tiek kalorijų, kiek žmogui būtina tokiomis sąlygomis. O kur dar vandens trūkumas, dehidratacija.

Tais laikais vienintelis susisiekimas su kitu pasauliu – per laiškus, kurie vėluodavo po mėnesį. Buvome visiškai izoliuoti: kalbos, papročių, jų gyvenimo, religijos – nieko nesupranti. Klimatas „užknisa“, ypač ta kasdien po pietų pakylanti smėlio audra afganis. Augalija nyki. Aplinkui – delno dydžio vorai, skorpionai, gyvatės. Ir dar šaudo. Galvoji, kur aš čia papuoliau. Bet prie visko galiausiai pripranti.

Žinoma, ne vienas palūžo, nusižudė. Tarp karių nebūdavo ir tokių, kurie nevartojo narkotikų. Nes smegenims elementariai reikėdavo atsipalaidavimo. Grįžti iš operacijos, kurioje žuvo du trys kariai, o tavęs laukia tik lova ir ta pati kasdienybė. Alkoholio gauti būdavo sunku, be to, jis buvo žiauriai brangus. O prasimanyti kvaišalų būdavo nesudėtinga – eina „babajus“, sustabdai ir klausi: hašišo turi? Arba perki, arba atimi. Tokia štai ir buvo tautų „draugystė“.

Buvo ir tokių, kurie patapo narkomanais. Kariams būdavo dalijamas toks promedolis – stiprus morfino klasės preparatas, naudojamas sužeidimų atveju, kad neištiktų skausminis šokas. Kai kurie pradėjo jį leistis ir taip „sėdo ant adatos“.

Žmonėms dažnai nesuprantama, kodėl mes tokiomis sąlygomis kariavome. Bet reikia susivokti, papuolęs ten turėdavai įsipareigojimų vienas prieš kitą, tu esi kuopoje ir turi savo paskirtį.

Pagalba Afganistano liaudžiai buvo tik skambūs žodžiai. Nebuvo jokio gailesčio. Priešingai. Kai pradeda žūti tavo kuopos draugai, atsiranda juoda neapykanta. Iš 74 mūsiškių žuvo 14, 34 buvo sužeisti.

Į neviltį kare varė tai, kad mūsų priešininkai buvo tarsi civiliai. Kažkur pametė šautuvą, ir jau draugas, žemdirbys. O tik nusisukai, ir paleido į tave seriją šūvių.

Įsikibę į baisų gyvenimą

– Kas per tuos pusantrų košmaro metų jums padėjo nepalūžti, išgyventi?

– Nežinau. Gal tas išsigelbėjimas buvo mano gatvės auklėjimas.

– Ar jums neatrodo, kad jei tuosyk būtumėte turėjęs daugiau patirties, žinių apie šią šalį, būtų buvę kiek lengviau?

– Bent tada man tas visiškai nerūpėjo, tik grįžęs pradėjau domėtis Afganistano istorija. Bet net ir dabar šia tema literatūros lietuvių kalba mažoka, tenka semtis informacijos iš rusų.

Tada niekaip negalėjau suvokti, kas tai per šalis, kas per žmonės. Vieni – sakykime, Kabule – vaikšto su kostiumais, o kiti apsirengę kaip XVI amžiuje. Mašinos – tojotos, autobusai – „mersai“. Arklai mediniai, bet klausosi „Panasonic“ tranzistoriaus. Net pas mus anais laikais tokį gauti būdavo ohoho! Kontrastai klaikūs. Ir ko jie taip nuožmiai laikosi įsikibę į tą savo baisų gyvenimėlį – nė elektros, nė kokių patogumų, utėlėmis, ligomis apėję.

– Ar atradote sau atsakymus į tuos klausimus?

– Manau, taip. Visa ko pagrindas – religija. Mūsų problema ta, kad į musulmonus mes žiūrime per krikščioniškąją prizmę. Tai visai kitas pasaulis. Bet apie tai aš galėčiau pasakoti kokias tris dienas.

– Ar po tarnybos Afganistane dar kada buvote grįžęs į šią šalį?

– Nebuvau. Traukia nuvažiuoti nebent kaip turistui.

– Tai kada pasirodys filmas jūsų knygos motyvais?

– Klauskite Emilio Vėlyvio. Ši idėja – jo galvoje. Sunkiai įsivaizduoju, kaip mano knyga galėtų tapti filmu. Žinant Emilio natūrą, gal jis iš viso to padarys kokį avangardą.